

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Political Life and Institutions

Article ID
64865
Article Serial Number
3

Received
04 September 2022

Published
30 November 2022

Doi Number
[http://dx.doi.org/10.29228/A
SRJOURNAL.64865](http://dx.doi.org/10.29228/A
SRJOURNAL.64865)

How to Cite This Article:
Türe, C.F. & Yapıcı, M.
(2022). "Bir Siyasal Nevrotik
İdeoloji Olarak İttihatçılık:
Yapısı Ve İktidar Stratejisi
Üzerine Değerlendirme",
International Academic
Social Resources Journal, (e-
ISSN: 2636-7637), Vol:7,
Issue:43; pp:1273-1282.

Academic Social Resources
Journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

Bir Siyasal Nevrotik İdeoloji Olarak İttihatçılık: Yapısı Ve İktidar Stratejisi Üzerine Değerlendirme

Unionism As A Political Neurotic Ideology: Assessment On It's Structure And Strategy Of Power

Celal Fatih TÜRE Mert YAPICI

Dr.Öğr.Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset Ve Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı, Muğla, Türkiye
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, Ernest Koestler'in Nazizm'in yapısını çözümlmek için kullandığı "siyasal nevrozizm" kavramından hareketle, Osmanlı- Türk siyasal hayatına, sahip olduğu ideoloji, devlet-toplum anlayışı, örgütlenmesi ve kullandığı iktidar stratejileri bakımından damga vuran ve etkileri günümüze kadar süren "İttihatçılık" ideolojisinin yapısal olarak siyasal nevrozik bir ideoloji olduğunu savunmaktadır. Bunun için, İttihatçılık ideolojisinin 1889-1918 arası tarihsel ve iktidar pratiklerinin analizinde Koestler'in siyasal nevrozik kavramının yanında Gramscian kavram (Hegemonya, tarihsel blok, sivil toplum-siyasal toplum, devletparlık) setine de başvurulmuştur. Analiz sonucunda, İttihatçılık ideolojisinin, "bu devlet nasıl kurtarılır" histerisi etrafında, kendisine irrasyonellik içinde yeni bir gerçeklik yaratan ve kendi içinde kendini yok edici bir moment taşıyan, politik toplum uğrağı mensuplarının (asker ve sivil bürokrasi ve aydınlardan oluşan bir tarihsel blok) savunduğu siyasal nevrozik (siyasal libidonal) bir ideoloji olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İttihatçılık, Hegemonya, Tarihsel Blok, Bonapartizm

ABSTRACT

This study have focused on the effects that marked the Ottoman-Turkish political life in terms of its ideology, state-society understanding, organization and power strategies based on the concept of "political neuroticism" used by Ernest Koestler to analyze the structure of Nazism. During the analysis, the Gramscian concept (hegemony, historical bloc, civil society-political society, state-patriarchy) set was also applied in addition to Koestler's political neurotic concept in the analysis of the historical and power practices of the Unionism ideology between 1889-1918. As a result of the analysis, the ideology of Unionism, around the hysteria of "how to save this state", creates a new reality in irrationality and carries a self-destructive moment in itself, defended by the members of the political society moment (a historical block consisting of military and civil bureaucracy and intellectuals). It has been concluded that it is a neurotic (political libidonal) ideology.

Key Words: Unionism, Hegemony, Historical Block, Bonapartism

1. GİRİŞ

Nevroz (neurosis) terimi, İskoç tıp doktoru William Cullen (1710-1790), tarafından *neuror* (nöron) ve Yunanca'daki "koşul ya da durum", anlamına gelen *-osis* ekinin (tıpta ise, "hastalıklı/anormal durum") birleşiminden oluşturulmuş bir terimdir. Genel anlamda *neurosis/nevroz*, fizyolojik olarak açıklanamayan sinir sistemi bozukluklarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Arthur Koestler ise, "*politik/siyasal nevrozizm (politische neoursen)*" kavramını Freudyan psikanalizden analogi yöntemini kullanarak siyasal literatüre kazandırmıştır. Koestler, bununla, totaliter otoriter niteliği ağır basan ideolojileri özellikle Nazizm ideolojisini analiz etmeye çalışmıştır. Koestlere göre, en azından tıpkı cinsel "libido" gibi komplekslerle dolu bastırılmış bir "libido" bulunmaktadır. Bu bağlamda, siyasal nevrozizm (libido), siyasal çaptaki içine-atma mekanizmalarının bir semptomudur. Siyasal nevroz, bireyin bir bütünü parçası olmak, bir topluluk içinde erimek, bir şekilde bir topluluğa ait olma gereksinimi duymasındır (Adorno, 2006:17-24). Nihayetinde Koestler, siyasal nevrozizm, komplekslerle dolu olup, bastırılmış bir siyasal içgüdü ve siyasal bilinçaltı, siyasal olduğu kadar ruhbilimsel yönü olan, irrasyonel ve bu irrasyonellik içinde ürettiği gerçeklik ve narsisizm ile kendi içinde kendini yok edici bir moment taşıyan bir ideoloji olarak tanımlamaktadır (Koestler, 1980:58-74).

Koestler'in Nazizm örneğinden hareketle çözümlmeye giriştiği bu ideoloji tipolojisi ile Osmanlı-Türk siyasal hayatında, "ittihatçılık" ideolojisinin coşkun iradeciliği ile devlet aygıtını ele geçirme üzerine odaklanması, iktidarı kutsaması vs. gibi niteliklerinin siyasal nevrozik yönü arasında bir analogi kurmak mümkündür. Bu açıdan, çalışmanın konusu, varlığını günümüze kadar bir şekilde sürdüren ve Türk siyasal hayatını yapısal olarak etkileyen ittihatçılık ideolojisinin doğuşuna, bileşenlerine, siyasal iktidar stratejisine ve kendi içinde kendini yok eden siyasal nevrozizm yönüne, Gramsci'nin kavramsal repertuarına başvurmak kaydıyla odaklanmaktadır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde hem düşünsel düzeyde hem de pratik düzeyde siyasal, toplumsal ve kültürel mücadelelerin içinde eylemci kişiliği ile bulunmuş Gramsci, siyasal teoriye ve siyasal pratiğe yeni yaklaşımlar ve yeni kavramlarla (aydınlık, hegemonya, sivil toplum- politik toplum tarihsel blok, cephe savaşı, mevzi savaşı, devletparlık vs.) yeni açılımlar getirmiştir. Dolayısıyla çalışmada Gramsci'nin kavramsal repertuarından faydalanılarak ittihatçılık ideolojisinin siyasal nevrozik yönü gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmanın önemi, özellikle Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi sonrasında ortaya çıkan "*İttihatçılık yeniden mi canlanıyor?*" tartışmalarına, ittihatçılık ideolojisinin siyasal nevrozik yönünü analiz ederek tarihsel yönden bir katkı

sağlamaktır. Ayrıca bu çalışmada, her ne kadar Gramscian siyaset teorisinin kavramsal repertuarıyla ittihatçılık fenomeninin siyasal nevroitik yönünü çözümlemek temel yöntem olsa da, bazı tarihi olayların ve tarihi kavramların açıklanmasında, bilinmeyen, yabancılık çekilen bir olgunun bilinen basit olgularla açıklanmasına imkan sağlayan bir akıl yürütme yöntemi olan analoji metodolojisine (Keleş ve Şahin, 2015: 55-65) de yer yer başvurulmuştur.

2. LENİN'DE VE GRAMSCİ'DE BİR SİYASAL ÖNDERLİK OLARAK HEGEMONYA

Hegemonya kavramının geçmişi Antik Yunan siyasal düşüncesine dayanmaktadır. Antik Yunan siyasal düşüncesinde hegemonya kavramı, bir bireyin, bir toplumsal grubun ya da bir devletin başka kesimler ya da başka devletler üzerinde uyguladığı yönlendirici üstünlük anlamında; "hegemon" ise, bu üstünlük statüsüne sahip olan "özne"yi tanımlamak için kullanılmaktadır (Yetiş, 2012: 87-98). Tarihsel olarak hegemonya kavramı, farklı (siyasal) düşünce ekolleri içinde kullanılmasına rağmen kavramın siyasal düşünce literatüründe yaygınlık ve önem kazanması Marksist düşünce sistemine (özellikle Rus komünistleri aracılığıyla) girdikten sonra olmuştur. Bu anlamda, hegemonya kavramının Marksist literatüre geçişi ise, XIX. yüzyılın sonlarına denk düşmektedir. Hegemonya kavramının Rusçası olan "*Gegemonia*" kavramı, XIX. yüzyıl sonlarında (1890-1917 yılları arasında) Rusya'da Çarlık yönetimine karşı mücadele eden sosyalist akımlar tarafından yeni bir içeriğe büründürülerek kullanılmaya başlanmıştır (Anderson: 1988: 29-35). Bu yeni içerikle, özellikle, burjuvazinin çok zayıf ve çekingen olduğu otokratik/despotik yapılar içerisinde, sayıca az olan proletaryanın, bir burjuva devriminin gerektirdiklerini yerine getirmek üzere köylü sınıfına nasıl öncülük edeceğini kuramsallaştırmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda hegemonya kavramı kazandığı yeni içerikle, Plehanov, Akselrod, Lenin ve Troçki gibi Rus devrimcileri tarafından Çarlığa karşı yürütülecek siyasal mücadelenin stratejik yönelimini nitelendirmek amacıyla kullanılmıştır (Brandist, 2013: 69-76). Diğer bir deyişle, özellikle Plehanov ve Akselrod'un çalışmalarında "hegemonya" kavramı, Rus burjuvazisinin politik özgürlük için "normal" olarak verdiği mücadeleyi başarıya ulaştırmaktaki güçsüzlüğünü, işçi sınıfını bu özgürlüğü elde etmek üzere kararlılıkla müdahale etmeye zorladığı süreci betimlemek için kullanılıyordu (Laclau ve Mouffe, 2012:69). Buna göre, hegemonya, Çarlık rejimini devirmek amacıyla bir araya gelen değişik toplumsal sınıflar, gruplar ve eğilimler arasındaki ittifak içerisinde işçi sınıfının yönlendiriciliğini ifade etmek için kullanılıyordu (Yetiş, 2012:87-98).

Hegemonya kavramının sosyalist hareketin Rusya alanından Avrupa'ya (İtalya'ya) geçişini ise Komintern aracılığıyla Gramsci yapmıştır. Gramsci, Komintern'den (Rus Devrimcilerden) aldığı hegemonya kavramını, salt ekonomik düzeyden 'düşünsel ve ahlaki bütünlük' düzlemine genişletmiştir. Gramsci'nin yaptığı bu zenginleştirici katkılar sayesinde hegemonya kavramının içeriği, uygun devrimci stratejinin gelişmesi ve burjuvazinin başarılı bir şekilde devrilmesi konularında, Leninistlerin yalnızca işçi sınıfı dayanışmasını ifade eden sınırların ötesine geçmiştir (Ransome, 2011:179).

Diğer bir ifadeyle, hegemonya kavramının, Batı Avrupa özelinde Marksist devrim stratejisi olan proletarya diktatörlüğüne eklenmesi, Batı Avrupa'nın özgül koşullarında Gramsci tarafından yapılmıştır. Gramsci, bunun için *devlet tipi* olarak proletarya diktatörlüğü/diktatoryası ile *devlet biçimi* olarak proletarya diktatörlüğü/diktatoryası ayrımını/ikiliğini kullanmıştır. Şöyle ki, devlet tipi olarak proletarya diktatoryası bir model ya da 'yeni bir sınıf hükümet biçimi' hali değildir; aksine siyasal erkliğin sınıf niteliğinin bir doğrulamasıdır, yani 'proleter devlet' anlamına gelmektedir. Buradaki kullanımda diktatorya sözcüğü 'her devlet bir sınıf egemenliğidir; her sınıf egemenliği de bir diktatoryadır' anlayışı bağlamında devlet anlamında kullanılmaktadır (Somer, 1993: 37-53). Gramsci, fikrinsel evriminin hiçbir aşamasında burjuva devletin yıkılmasının ve yerine yeni bir devletin, bir işçi devletin kurulmasının gerekliliğinden vazgeçmemiştir (Satlıgan, 1989: 123-131). Bu açıdan Gramsci'ye göre, diktatörlük kurumu özgürlüğü garanti altına alan bir kurumdur. Diktatörlük kurumu, özgürlüğün garantisi olduğu gibi aynı zamanda içerisinde devletin sönmüneceği kalıcı organizmaların yaratılmasına imkân veren geçici bir aşamadır (Forgacs, 2010:61).

Bu bağlamda devlet, hem nesnellik içinde (tikel yapı, mekanizmalar biçiminde) hem de öznellik alanında (zihinsel yapılar, algılamalar ve düşünce kalıpları) somutlaşan, farklı sermaye türlerinin (fiziksel güç ya da baskı araçları sermayesi, ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sembolik sermaye) temerküz sürecinin nihai noktası olan (Çeğin, 2021: 31-54) fiktif bir yapıdır. Söz konusu bu fiktif yapının Gramsci'deki karşılığı ise üstyapısal düzeyin (geniş anlamda devletin) politik toplum uğrağı ve sivil toplum uğrağı ayrımıdır. Gramsci'de iktidarı ele geçirmek için kurulacak Tarihsel Blok, sivil toplum uğrağında, yani öznellik alanında zihinsel yapılar, algılamalar ve düşünce kalıpları üzerinden ideolojik onay ile kurulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, politik-militer egemenlikten (diktatorya, politik toplum) ziyade ideolojik yönetime (hegemonya, sivil toplum) dayanmaktadır. Buna karşın Gramsci'nin siyaset teorisinin altyapısını aldığı Lenin'de ise Tarihsel Blok, toplumun ideolojik yönetiminden (hegemonya, sivil toplum) ziyade nesnel alanlar (tikel yapılar ve mekanizmalar) üzerinden kurulmaktadır. Bununla Lenin, politik-militer egemenliği öncelemektedir. Açıkçası üstyapıdaki özne ya da başat rol, Gramsci'de sivil toplum iken Lenin'de politik toplumdur. Bu anlamda, Gramscian hegemonyadan farklı olarak Leninist hegemonya, salt siyasal görünüm/nesnel alanlar (iktidar pratiği) üzerinde durmakta ve Lenin için özsel sorun, devlet aygıtının kaba güç aracıyla devrilmesi, ele geçirilmesi olmaktadır. Lenin'in buradaki amacı, politik toplum uğrağında egemenliğin fethedilmesi ve bu amacına ulaşmak için politik hegemonyanın bir önkoşul olmasıdır. Bu anlamda, Lenin'de politik

hegemonya, politik toplum, stratejik kaygılarla sivil topluma üstün gelir ve dolayısıyla Tarihsel Blok, sivil toplumdan ziyade politik toplum için kurulur ve zor aygıtı ön plandadır (Portelli,1982:73). Bu bağlamda çalışmada öncelikle İttihat ve Terakki'nin, ortaya çıkan tarihsel blokun politik toplum uğrağında kurulduğu ve hegemonyasının Gramscian hegemonyadan ziyade Leninist hegemonya/tahakküm niteliği gösterdiği öncül veri olarak kabul edilmektedir.

3. BİR “SİYASAL NEVROTİK” İDEOLOJİ OLARAK İTTİHATÇILIĞIN TARİHSEL ARKA PLANI

XIX. yüzyılda dağılmanın ve parçalanmanın eşliğinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nda *devlet akli (raison d'etat)*'nin bir histeriyle ortaya attığı “bu devlet nasıl kurtarılır?” sorusunun yarattığı bir semptom olan siyasal nevrotik bilinçaltı, politik toplum uğrağı kurumlarının mensupları olan askerler (ordu), sivil bürokratlar ve söz konusu bu bürokratlara eklenen aydınlardan oluşan ve entelektüel - politik - militer mücadeleyi içeren bir muhalefetin oluşturduğu bir Tarihsel Blok ortaya çıkarmıştır. Bu Tarihsel Blok, Batı siyasal ve felsefi düşüncesinin ürünleri olan Pozitivizm, Sosyal Darwinizm, Anglosakson Liberalizmi/Sekülerizmi vs. gibi fikir akımlarından etkilenmiştir. Lukacs'ın terminolojisiyle ifade edilecek olursa, batıdan ithal/devşirilmiş nevrotik/romantik bir “yüklenmiş bilinç” (akt. Çulhaoğlu, 2016:132) taşımaktadır.

Politik toplum uğrağında soyut/düşünsel biçimde kurulan Tarihsel Blok'un, siyasal nevrotik bilinçaltının süjesi (öznesi) ilk olarak 1889 yılında Mektebi Tıbbiye-i Şahane öğrencileri İshak Suküti, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet ve Çerkes Mehmet tarafından '*İttihad-i Osmani*' (*Osmanlı Birliği* ki sonradan *İttihat ve Terakki* adını alacaktır) adıyla *informal/gizli* bir düşünce kuruluşu olarak tarih sahnesine çıkmıştır (Kahraman, 2008: 123). 'Her ideolojik formasyon zorunlu olarak kendi sosyo-politik kurumlarını yaratır' (Öngen, 1997: 9-29) ilkesinin sonucu olarak, Tarihsel Blok'un siyasal nevrotik bilinçaltının “öznesi” İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. Söz konusu Tarihsel Blok'un ve onun *öznesinin* ortaya çıkışında görünen amaç; öncülleri olan *Yeni Osmanlıların* düşünüşünü aşmak ve öncüllerinin ortaya çıkmasına katkı sağladığı ve Sultan Abdülhamit'in 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını bahane ederek rafa kaldırdığı anayasayı ve parlamentoyu yeniden hayata geçirmek ve böylelikle Osmanlıyı oluşturan tüm topluluklara parlamentoda temsil imkanı vererek imparatorluğun etnik ve dini birliğini (*ittihad-ı anasır*) sağlamaktır (Türe, 2010: 31-56). Tarihsel Blok'un süjesi olan İttihat ve Terakki'nin siyasal nevrotik bilinçaltının hedefi ise, imparatorluğun tek kurtuluşunun, imparatorluğu hem kültürel hem de siyasal olarak 'Batılılaştırmak'tan geçtiğini düşündükleri için (kendi siyasal ve felsefi görüşlerinin hayali düzeni olan Batılılaşmış toplumsal formasyona ulaşmak için) politik toplum uğrağında egemenliği doğrudan doğruya ele geçirmektir. Diğer bir ifadeyle, önce siyasal devrimle Batılı anlamda bir devlet formu (modern devlet) inşa edilecek ve bu inşa edilen Batılı devlet formunun araçlarıyla kültürel devrim yapılacak ve Batılı formda bir toplumsal formasyon inşa edilecekti. Bu siyasal gizli amaç, Tarihsel Blok'un, “bu devlet nasıl kurtarılır” histerisine kendi düşünsel bağlamında kendilerince nihai cevabıydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ve yıkılmasının marazi bir semptomu olan siyasal nevrotik Tarihsel Blok'un düşüncesinin statik (*durağan*) bir düşünce serüveni olmaktan ziyade devingen, genişleyici ve dönüşümcü bir yapıya sahip olduğunu ve bu nedenle bu düşüncenin momentlerinin/uğraklarının da büyüdüğünü söylemek mümkündür. Şöyle ki, 1889 yılında Askeri Tıbbiye'de, öncülleri gibi İtalyan yeraltı Carbonari örgütünden esinlenerek hücreler şeklinde kurulan İttihat-ı Osmani örgütü, yurt dışındaki Abdülhamit'e muhalif ve özellikle Fransız Devrimi'nden ve pozitivizmden etkilenen Osmanlı aydınları tarafından (Paris'te Ahmet Rıza Bey grubu) kurulan *Terakki* (Aydınlanma; çağdaş uygarlığın eğitim ve teknik araçları ile donanarak ilerlemek) ve *İttihat* (Osmanlı Birliği) *Cemiyeti* ile birleşerek, yeni bir uğrağa geçiş yapmış ve 1894'te tarihsel ismi olan *İttihat ve Terakki Cemiyetine* dönüşmüştür. Bu cemiyetin, yani ideolojik siyasal organın, 1895 yılına kadar örgütlenme ve bildiri dağıtma dışında bir eylemi olmamış; daha çok iktidara yönelik eylemlerinde pasif konumda bulunmuştur. Bu yıllarda sadece askeri ve mülki öğrenciler arasında taraftar kazanma, ülke içinde ve dışında şubeler kurma, örgütlenmeyle ilgilenmişlerdir (Mardin, 1991:99-102).

Tarihsel Blok'un iktidara yönelik olarak bu pasifliği, 1899 yılında Abdülhamit'in Bağdat Demiryolunu Almanlara vermesiyle ve Prens Sabahattin grubunun da Tarihsel Blok'a katılmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Bu açıdan, özellikle, 1902 yılı hem Tarihsel Blok (jön Türk) açısından hem de onun “öznesi” olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geleceğinin belirlenmesi açısından yeni bir momentin/uğrağın dönüm noktasıdır. Bunun nedeni, tarihsel ittifakın/Jön Türklerin ve dolayısıyla öznesi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geleceğini hem yapısal hem ideolojik hem de siyasal strateji açısından etkileyecek olan Jön Türk Kongresi'nin toplanmış olmasıdır. Bu anlamda, 1902 Paris'te toplanan kongre, Tarihsel Blok açısından iki önemli sonuç doğurmuştur. Bunlardan *birincisi*; kongrede, Sultan Abdülhamit'in istibdat/despotik yönetiminin yalnız propaganda ve yayınlara devrilemeyeceği, devrimin yapılabilmesi için askeri kuvvetlerin de devrim çalışmalarına katılmasının sağlanması ve hatta bunun için yabancı kuvvetlerin bile davet edilmesi gerektiği yönündeki tezin ortaya atılmasıdır (Akşin, 2017:81). *İkincisi* ise, Tarihsel Blok örgütlü bir muhalefet bloku olmasına rağmen, arasında bir ideolojik bütünlükten yoksundu; yani heterojen ideolojik yapılardan/bloklardan (ulema, biyolojik materyalistler, pozitivistler, azınlık ayrılıkçılar, aşırı milliyetçiler, hümanistler, İslamcılar vs.) ve iç çelişkilerden oluşmaktaydı. Bu durumun bir yansıması olarak zikredilen kongrede, Tarihsel Blok'u oluşturan önde gelen ideolojik bloklar arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun

gelecek projeksiyonuna dair kendi tezlerini Tarihsel Blok'a kabul ettirme konusunda bir çatışmanın çıkması ve bunun ise Tarihsel Blok içinde yapısal krize/bunalıma neden olmasıdır.

Özellikle, söz konusu kongrede, ideolojik olarak *Auguste Comte*'un pozitivistizminin doğası gereği otoriter yapısından etkilenmiş bulunan ve Osmanlı'nın geleceğini merkezîyetçilikte gören *Ahmet Rıza Bey* ideolojik bloku ile Jön Türk Hareketi'nin *Le Play* Okulundan etkilenmiş liberal kanadını temsil eden ve Osmanlı'nın geleceğini adem-i merkezîyetçilikte gören *Prens Sabahattin Bey* ideolojik bloku arasında, kendi tezlerini kabul ettirme anlamında çıkan çatışmanın, tarihsel blokun yapısal krize girmesinin ana nedeni olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. Krize Tepki: Siyasal Nevrotik İdeoloji: İttihatçılık /Komitacılık

Tarihsel Blok'un ve nevroitik öznesi olan İttihat ve Terakki'nin yaşadığı bu yapısal kriz döneminin 1905 yılına kadar sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu kriz, kendi içinde farklı ideolojik bloklar barındıran tarihsel blokun bölünmesine ve ideolojik blokların farklılaşmasına/ayrışmasına neden olacaktır. Diğer bir ifadeyle, Tarihsel Blok'un/Jön Türk Hareketinin liberal ideolojik bloku (Adem-merkezîyetçilik ilkesini Osmanlı gelecek projeksiyonu için savunan Prens Sabahattin grubu) ideolojik siyasal organ olarak Teşebbüs Şahsi ve Adem- Merkezîyet Cemiyeti'ni; Fransız aydınlanması ve pozitivistizminden etkilenen ve merkezîyetçiliği savunan ideolojik blok (Ahmet Rıza bey grubu) ise ideolojik siyasal organ olarak Terakki ve İttihat Cemiyetini kuracaklardır (Tunaya, 1988:21). Bu ideolojik blokların birbirleriyle olan felsefi/ideolojik/iktidar-muhalefet çatışması, aydınlanmacı ve pozitivist karakterli epistemolojik ve politik düşünme biçimini savunan ideolojik blokun politik toplum uğrağında 1913 sonrasında başlayan tek parti diktatörlüğüne kadar devam edecektir. Bu anlamda, Jön Türk Hareketi ve onun ideolojik siyasal organı İttihat ve Terakki zaman ve mekan üzerinden dönüşüme uğramış ve ideolojik olarak bölünmüştür. Böylece hareketin ilk başlarında var olan felsefi/politik düşünsel heterojenlik bu tarihten sonra kısmen homojenleşmeye daha merkezîyetçi/otoriter ve Müslüman-Türkçü olmaya başlamıştır (Belge, 2012: 575).

Bu bağlamda, 1902'de yaşanan krizden sonra pozitivistizmden etkilenen ve merkezîyetçiliği savunan ideolojik blok ve onun siyasal ideolojik organı olan Terakki ve İttihat Cemiyeti açısından 1905 ve 1906 yılları bunalımın aşılması anlamında bir dönüm noktası olmuştur. Bunun birinci nedeni, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan deneyimler ideolojik olarak homojenleşen Terakki ve İttihat Cemiyetini hem düşünsel anlamda hem de siyasal strateji açısından derinden etkilemesidir. Özellikle, İran Meşrutiyet Devrimi, Rus-Japon Savaşı ve savaşın sonucuyla bağlantılı olarak meydana gelen 1905 Rus Devrimi ideolojik bloku etkilemiştir. Zira anayasal bir devrimin bir ülkede gelişmeye nasıl hizmet edeceğini gösteren Japon Devrimi, halkı devrime dahil etme düşüncesi açısından Rus Devrimi ve İslami retorik'in Müslüman halkı ayaklandırmada nasıl işe yaradığını göstermesi açısından İran Devrimi sonucunda mutlakîyetle yönetilen bu devletlerde meşrutî yönetime geçilmiştir (Türe, 2010:31-56). İkinci nedeni ise, 1906 Terakki ve İttihat Cemiyeti kongresinde iktidarın elde edilmesine yönelik "icraatçı" bir eylem programının kabul edilmesidir (Hanioglu, 2009: 249-258). Bu programın kabul edilmesiyle birlikte, 1902 kongresinde "Merkezîyetçiler" ile "Adem-i Merkezîyetçiler" ideolojik blokları arasında yaşanan diyalektik çatışma nihayete ermiş ve Adem-i merkezîyetçilerin kesin tasfiyesi ile birlikte hem Tarihsel Blok'a hem de onun ideolojik organı olan İttihat ve Terakki Cemiyetine merkezîyetçi ideolojik blok egemen olmuştur.

Strateji, kuram ile siyasetin buluşmasını sağlayan bir aracı kategoridir (Soyer, 2020: 277). Bu bakımdan, Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirmeye yönelik kabul ettiği "icraatçı program" siyasetiyle (*Halka rağmen halkçı olmanın gerekliliği*), aynı zamanda, Jön Türk Hareketi içinde, taktik anlamda, düşünülen devrimin nasıl gerçekleşeceği konusunda yaşanan belirsizliği de ortadan kaldırmış ve 1902 Jön Türk kongresinde ileri sürülen ve yukarıda açıklanan birinci tezi benimsemiştir. Bu yönde ilk adım olarak, özellikle, Dr. Nazım Bey (*yeniden yapılanmanın mimarı*) ve Dr. Bahaettin Şakir'in (Mardin,1991:99) öncülüğünde Terakki ve İttihat Cemiyeti yeniden yapılanmaya ve çağının toplumsal, siyasi ve kültürel sorunlarına göre kavramların güncelleştirilmesi (örgüt pratiği ve iktidar stratejisi açısından) kendini yeniden üretmeye, özellikle dağınık durumdaki hareketi toparlamak için yeniden yapılanma sürecine, yani devrimci bir örgüt yapılanmasına girişilmiştir (Hanioglu, 2009:249-258). Bu yeniden yapılanma (*proaktif devrimci bir örgüt*) ile ilgili olarak, yani öznel bilinç ve tarihsel durumun gerektirdiği anlayışla birlikte Terakki ve İttihat Cemiyeti, 1906 yılında Balkanlar'da (özellikle Selanik'te) 3. Ordu içinde önemli sayıda asker üyesi olan ve öncüllerinden farklı olarak Balkan komitacılığı ve çete faaliyetlerinden etkilenerek (*İç Makedonya Devrim Örgütü*) komiteci hücreler sistemine ve Rus Halkçılık akımına (*Narodnik*) göre kurulan (Berkes, 2003:421-426) ve "ihtilalciliği" benimsemiş olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 1907 yılında birleşerek *Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti* adını almıştır (Akşin, 2017: 109).

Bu birleşmeyle birlikte, merkezîyetçi ideolojik blokun ve onun ideolojik organı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin krize tepkisi, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini hem de Cumhuriyet Türkiye'si'nin siyasal yapısını derinden etkileyecek olan ve farklı bileşenlere sahip dar bir kadro tarafından savunulan *ittihatçılık* ideolojisi biçiminde ortaya çıkmıştır. Sonuçta ise bu siyasal nevroitik, irrasyonel, totaliter, laik, jakoben, Batıcı, Türkçü ve otoriter militarist zihniyet/ideoloji, Terakki ve İttihat Cemiyetinin (Jön Türklerin merkezîyetçi ideolojik bloku), subayların ve onları izleyen/gözlemleyen aydınların ittifakının ortak zemini olmuştur. Bu adım, aynı zamanda Jön Türk kadrolarının orduyla bütünleşmesinin de ilk adımıdır.

Düşünölmüş somut, bilimsel bir çözümlenmede başlangıç noktası olarak alınan somuttur (Çulhaoğlu, 2016:45). Bu anlamda, hem Osmanlının son dönemini hem de Cumhuriyet Türkiyesi'nin siyasal yapısını derinden etkileyecek olan İttihatçılığın doğuşu için bu çalışmada başlangıç noktası olarak alınan somut gelişme, Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin 1907 yılındaki birleşmesidir. Burada vurgulanması gereken önemli nokta, "ittihatçılık /komitacılık" olarak ifade edilen zihniyetten bahsederken bunun, 1905 öncesi yine siyasal nevrotik özellikte ama entelektüel yanı ağır basan Terakki ve İttihat hareketinden bağımsız ve nispeten dar bir kadro tarafından savunulan otoriter, baskıcı, merkezizetçi ve irrasyonel nitelikleri öne çıkan ve bu nedenle de kendi içinde kendini yok edici bir moment taşıyan bir zihniyet/ideoloji olduğudur (Hanioğlu, 2009: 249-258). Nitekim İttihat ve Terakki'nin kurucularından iken bu birleşmeden ve örgüt yönetiminin asker kadronun hakimiyetine geçmesinden sonra entelektüel bir kişilik olan Ahmet Rıza'nın, İttihat ve Terakki'nin yönetiminden tasfiye edilmesi (Bora, 2021:67) bu savı güçlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, Fransız Devrimi'nin 100. yılına denk gelen 1889 yılında politik toplumda bir tarihsel oluşum olarak ortaya çıkan politik-milliter-entelektüel ittifakın entelektüel yanı, yani aydınlar ve onların fikirleri ağır basarken, 1905'te bu tarihsel oluşumun geçirdiği yeniden ideolojik yapılanma ve 1907'de Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşmesiyle politik-milliter (zor güç) yan olan askerler ve sivil bürokratlar öne çıkmış, entelektüel yan ise ikinci plana düşmüştür (Georgen, 2007:175-184). 1889 yılında ortaya çıkan sivil ve asker bürokrasi ve aydınlardan oluşan tarihsel blokun zaman ve mekan üzerinden geçirdiği dönüşümler sonucunda 1907 yılına kadar aydınlara ağırlığı olurken bu tarihten sonra (1902'deki kongrede ileri sürülen birinci tez) askerlerin (özellikle 3. Ordu) ağırlığı öne çıkmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi Jön Türk düşüncesi, statik olmaktan ziyade dinamik bir yapıya sahiptir. Bu anlamda, 1905 ve özellikle 1907 sonrası ortaya çıkan İttihatçı siyasal nevrotik bilincin eklektik bir yapı arz ettiğini ve farklı bileşenleri olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, zaman ve mekan bağlamında değişkenlik göstermesine karşın siyasal nevrotik İttihatçı bilinci; ne salt liberalizm, ne salt devletçilik, ne salt jakobenizm, ne Bonapartizm, ne de salt pozitivizm ve iradeciliktir (volontarizm); İttihatçılık bu ve benzeri yansımaların belli bir süzgeçten geçirilerek siyasal bir nevrotik bilinçaltı ile zaman ve mekan açısından siyasal pratiğe keskin bir şekilde yansıtılmasıdır (Çulhaoğlu, 2016:152). Bu bileşenlere sahip "siyasal nevrotik" zihniyetin en önemli özelliği, otoriterliği ve bireyin birey olarak değil ancak toplum içinde var olabileceğini savunması, tenasüdçülüğü (dayanışmacılık), demokratik örgütlenme ve karar alma mekanizmalarını reddeden, bunun ötesinde demokratik örgütlenmeyi ve karar alma mekanizmalarını sakıncalı gören bir zihniyete sahip olmasıdır. Bu nevrotik zihniyet, kendini "devletin ruhu (ruh-i devlet)" olarak görmekte ve siyasal iktidara, her şeyin üzerinde olduğu kabul edilen bir kurumsal örgüt kültürüne adeta tapınmaktaydı (Hanioğlu, 2009:249-258). Kendilerini iktidar dışında "tasavvur edemezler" ve adeta iktidara nevrotik bir şekilde aşkırlar; iktidarı kendilerinin hakkı olarak gördükleri gibi, İttihatçılardan yana olmamayı ise, yani kendilerinden olmayı vatanperver olmamak (hainlik) ile eş anlamlı olarak görmekteydiler (Tunaya,1988:24). Bu anlamda, İttihatçılığın "siyasal nevrotik" (siyasal libido) nitelikli yapısı, üyelerine de geçmiştir. Sözgelimi, bir İttihatçı/komitacı memleketin menfaati için merhamet bilmez, düşman yabancı grupları yok eder, öldürmek gerekirse öldürür (Fuat Balkan,1998, akt.Akal, 2021:74).

4. SİYASAL NEVROTİZMİN OSMANLI POLİTİK TOPLUM UĞRAĞINDA EGEMENLİĞİ FETHETMESİ

İttihat ve Terakki Cemiyetine hakim olan İttihatçı kadro, İttihat ve Terakki Cemiyetini, hem siyasal iktidar stratejisi açısından hem de ideolojik olarak yeniden düzenlemiş ve ideolojik yapılanmadan geçirmiştir. Söz konusu bu yeni uğrakta İttihatçı kadro, düşünülen değişikliğin nasıl gerçekleşeceği sorusuna, "siyasal ihtilal/devrim düzenlemek ve politik toplum uğrağını ele geçirmek" biçiminde cevap vererek, cemiyeti ihtilalci/devrimci bir örgüte, örgütün ideolojisini de görünüşte Osmanlılık ve İslamcılıktan fiiliyatta Türkçülük ideolojisine (*Türk milletindenim, İslam Ümmetindenim, Garp medeniyetindenim*) dönüştürmüştür (Tunaya,1988:28).

Genel olarak, politik toplum uğrağında, iktidarı ele geçirme amacı motivasyon, örgütlenme ve strateji boyutları üzerinden kendisini göstermektedir. Bu açıdan, siyasal nevrotik (bir nevi dini tarikat, mezhep ve iman) kendi dünya görüşleri (Weltanschauung) açısından itttihatçıların görünen motivasyonu, Osmanlı'nın dağılmasının ve parçalanmasının önlenmesi, istibdat rejiminin yıkılması ve *hürriyetçi* bir düzenin oluşturulması iken, temel motivasyonu ise Osmanlı toplumsal formasyonunda kültürel bir devrimin gerçekleştirilmesidir. Bu motivasyonu itici gücüyle, "kulüpler" aracılığıyla kaza ve sancaklara kadar yayılmış (Akal, 2021:39) ve bu bağlamda mülki ve askeri kurumlarda gizlice örgütlenerek, politik toplum uğrağını doğrudan ele geçirme stratejisi uygulamış ve dolayısıyla "ihtilal" yapma taktiğini benimseyerek devrimci bir hareket haline gelmiştir. Böylece askerlerin öncülüğünde, sivil bürokrasi ve aydınlardan da destek alan batıcı, laik, otoriter, modernleştirici blok, iktidar stratejisi olarak doğrudan doğruya politik toplum uğrağı (dar anlamda devlet/iktidar) kurumlarında egemenliği fethetmeyi önceleyen Gramscian anlamda cephe savaşı iktidar stratejisini benimsemiştir. Bu iktidar stratejisinin taktikleri ise silahlı direnme, siyasal ve iktisadi grev, memur grevi, vergi vermeme, ordu içinde propaganda ve genel ayaklanma gibi *zorlu ve zorlu olmayan* iktidarı ele geçirme stratejilerden zorlu olanlardır.

Bu bağlamda, 1907 yılı ile birlikte Tarihsel Blok'a ve dolayısıyla onun ideolojik organı olan İttihat ve Terakki Cemiyetine egemen olmaya başlayan İttihatçılık ideolojisinin, politik toplum uğrağında egemenliği tarihsel olarak iki

aşamada fethettiğini söylemek mümkündür. Bunlar 1907-1913 arası politik toplum uğrağında siyasal devrimler egemenliğin dolaylı (dışarıdan) fethi ve 1913-1918 arası ise Bonapartist hükümet darbesiyle (*Coup d'etat*) politik toplum uğrağında egemenliğin doğrudan fethedildiği (tek parti diktatoryası) dönemdir.

4.1. İttihatçı Hegemonya ve Politik Toplumda Egemenliğin Dışardan Kontrolü

Bu dönemi, Tarihsel Blok'un ve onun ideolojik siyasal örgütü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İttihatçılar) açısından, devrimci dönüşüm ve siyasal geçiş dönemi, yani politik devrimden toplumsal devrime geçişin bir ön adımı olarak nitelemek mümkündür. Bu dönemde, ana hedef, istibdat yönetimini yıkmak, meşruti yönetimi ilan etmek ve iktidar ortağı olarak iktidarı ve kurdukları rejimi dışardan kontrol etmek ve korumaktır. Bunun gerektirdiği taktik ise, gerilla taktiği, komitacılık, suikastler, "ihtilal" yapmak ve askeri müdahale, örfi idare (sıkı yönetim - kısmi diktatorya dönemi) ilan etmektedir. Devrim sorunu yeni bir devlet yaratma sorunudur; dolayısıyla devrim kavramı, hem mevcut devlet yapısının analizini hem de yeni devletin biçimini etkiler ve belirler. Bu kuramsal çerçevenin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki karşılığı ise 1908 Devrimi'dir. Diğer bir ifadeyle 1908 Devrimi, İttihatçıların siyasal nevroitik coşkun eylemciliğinin ve iradeciliğinin (volontarizm), Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nesnel koşulları zorlamanın ilk örneğidir, yani asker- sivil bürokrasi ve aydınların liderliğinde, burjuva radikallerin (daha çok Rum, Ermeni), geleneksel sınıflarla ittifakı içinde daha çok tepeden inme kitlesiz bir devrimdir (Çulhaoğlu,2016:156).

Bu anlamda İttihatçılar, Osmanlı İmparatorluğu mutlakiyetle (Asyatik despotik devlet, Doğu Despotizmi) yönetildiği için, devletin bu niteliğini kullanarak devrim stratejisini de ona göre seçmişlerdi; yani zora/şiddete dayalı ve doğrudan politik toplum uğrağını ele geçirmeyi hedefleyen bir devrim. Nitekim 1908 Devrimi (Jön-Türk Devrimi), bu harekete bağlı üyelerin *Makedonya Sorunu* bahanesiyle dağa çıkmaları, eylemlerde bulunmaları ve saraya ultimatolar göndererek ayaklanmaları sonrasında Sultan Abdülhamit'in bu ayaklanmayı bastırma teşebbüsünün başarısız olması neticesinde gerçekleşmiştir. Yani Sultan Abdülhamit'in, 24 Temmuz 1908'de anayasayı yeniden yürürlüğü koymasına, İttihatçılar tarafından komitacılık, "ihtilal" yapmak vs. gibi zor/şiddet aygıtının politik toplum uğrağında kullanılmasının bir sonucudur. Burada zor ve şiddetin itici gücü, yani "ihtilalin" ana gücü, subaylar (3.ordu) ve onların komitacılık faaliyetleridir. Bu anlamda İkinci Meşrutiyet, ittihatçı ordu tarafından, yani zamanın silahlı kuvvetleri tarafından ilan edilmişti ve İttihat ve Terakki'nin adı da zaten bu eylemden sonra meşrutiyet ve hürriyet ile bütünleşmişti (Tunaya, 1988:23). Ardından da tarihsel blokun ve onun ideolojik aygıtı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politik toplum uğrağı ve pratiklerinde dışardan/kontrollü hegemonyası/tahakkümü (Leninist hegemonya) başlamıştı. Bu tarihten itibaren, siyasal nevroitik ideoloji kısmen iktidardaydı ve iktidar pratiklerini kontrol etme gücüne erişmişti. Bunun etkisiyle, 1908 Devrimi'nden sonra Tarihsel blok ve onun ideolojik aygıtı İttihat ve Terakki Cemiyeti artık görünür olmuş, gizli, ihtilalci, çeteci ve komiteci örgüt artık kısmen legalleşerek müessesleşmiş ve imparatorluğun en önemli siyasal gücü ve çekim merkezi haline gelmiştir (Tunaya,1988:23-24).

Tarihsel Blok, 1908 Devrimi ile birlikte hem kendini hem de Osmanlı İmparatorluğu'nu yeni bir uğrağa (iktidar bloğu) geçirmiş olsa da, yani her ne kadar zor aygıtına dayanarak İkinci Meşrutiyetin ilanını sağlasa ve zor gücüne dayanan hegemonyalarını aynı zamanda politik toplum uğrağına kabul ettirse de, İttihatçılar doğrudan doğruya politik toplumda egemenliği ellerine almadıkları (fethetmedikleri için) ve daha çok dışarıdan hükümeti, sarayı ve bürokrasiyi kontrol ettikleri ve zor gücüne dayalı hegemonyalarına dayanarak rejimin bekçiliğini üstlendikleri için, yeni bir devlet yaratma sürecini tam olarak başlatamadılar. Her egemenlik sisteminin kendine özgü bir yönetim biçimi bulunur (Öngen, 1997:9-29). Bu anlamda, bu dönemde, İttihatçıların egemenlik sisteminin kendine özgü yönetim biçimi ise *güdümlü idaredir* (Timur, 1996: 21-62).

Bu durumun iki nedeni vardı: Birincisi, İttihatçı kadroların devlet yönetimindeki tecrübesizlikleri ve kendilerine yeterince güvenmemeleridir. Çünkü asker-sivil-aydın iktidar bloku, Osmanlı toplumunun eski hakim sınıflarının yönetimde oldukça, onları yönetici olarak (alt ve orta sınıflardan geldikleri için) kabul etmeyecek kadar tutucu olduğunun farkındaydılar (Ahmad, 2012:65). İkincisi ise, 1908 Devrimi, her ne kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti (ittihatçı) kadrolarının ana taşıyıcısı olduğu bir önderlik tarafından gerçekleştirilmiş olsa da, 1907 Jön Türk kongresinde, rejim muhaliflerinin sınıf içi çekişmelerinden dolayı, İttihatçılar tüm ideolojik blokların çıkarlarını temsil edecek ortak bir politika ortaya koymuşlardı. Bu ortak politika ise, İkinci Meşrutiyeti ilan etmekte. Bu nedenle, özellikle adem-i merkezîyetçilik ideolojik bloku ile 1908 Devrimi sürecinde ittifak yapmışlardı (Akşin, 2017:206-207). Yani Sultan Abdülhamit'e muhalif olan ve içinde ulemeden, biyolojik materyalistlere, pozitivistlere, azınlık ayrılıkçılara, aşırı milliyetçilere ve hümanistlere kadar geniş bir geniş ittifaka liderlik yapmışlardı. Bu geniş muhalefet bloğunun varlığının nedeni, toplumsal devrimin toplumu oluşturan bireylerin her birini ilgilendirmesi, onların düşünme alışkanlıklarını, fikirlerini, anlayışlarını, dünyaya bakışlarını değiştirmeyi amaçlamasıydı (Georgen, 1986: 73).

Bu anlamda, 1909 yılında tarihsel blokun hegemonyasındaki güdümlü idare yönetim biçimine karşı meydana gelen *31 Mart Olayı*, yani iktidar blokuna karşı muhalefetin desteklediği karşı-devrim, İttihat ve Terakki Cemiyeti önderliğinin gelecek projeksiyonu açısından yeni bir uğrağa geçişin dönüm noktasıdır. Söz konusu karşı-devrimin, yani 1908 Devrimi'nin getirdiği politik düzene karşı 1909 yılında karşı bir devrim ayaklanmasının olması, iktidar blokunun bu siyasal krize müdahale ederek hem rejimi hem de zor aygıtına dayanan hegemonyasını restore etmek

için Selanik'ten ayaklanmanın bastırılması için ittihatçı *Hareket Ordusu*'nun getirilmesi ve örfi idarenin (sıkıyönetim/devrimci terörizm) ilanı üç önemli sonuç doğurmuştur.

Bunlardan *birincisi*, asker ve sivil bürokrasiden oluşan iktidar bloğunun muhalefeti zor gücüyle bastırması, yani İkinci Meşrutiyetin ilanı için kurulan ittifakın dağılması, muhalefetin bastırılması ve muhaliflerin yurtdışına kaçmasıdır. *İkincisi* ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fiili iktidarını sağlamlaştırması ve bu olayı kendi iktidarı için araçsallaştırmasıdır. Şöyle ki, 31 Mart sonrasında Sultan Abdülhamid ittihatçılar tarafından tahttan indirilmiş ve yerine Sultan Reşat saltanata geçirilmiş, kısa bir süre sonra yapılan anayasa değişikliği ile de padişahın yetkileri oldukça sınırlanmıştı. Sadrazam ve bakanlar da İttihat ve Terakki'nin denetimine geçince, padişahın siyasal gücü iyice zayıflamıştı. Aynı zamanda İttihat ve Terakki mecliste çoğunluk olduğundan, denetlenmeyen fiili otoriter rejim kurulmuş oluyordu (Tunaya, 1988:53).

Üçüncüsü ve kanaatimizce ittihatçıların siyasal nevroitik ideolojisini göstermesi açısından önemli olan ise, 31 Mart Olayı ile birlikte Tarihsel Blok'un halkın kendi kendine yetmeyeceğine kanaat getirmesi ve değişimin başka yollarla yani aydınların rehberliğinde seçkin ve ordunun desteğiyle jakoben yöntemlerle (üsten tabana) yapılabileceğine, yani jakoben değişim (tedhişi) düşüncesinin tedrici dönüşüm düşüncesine üstün gelmesi olmuştur (Kahraman, 2008: 128). İttihatçılar için 1908 Devrimi, sadece siyasal bir devrimdi; böylece otokrasi yıkılmış ve toplumsal ve ekonomik dönüşüm için ilk adım atılmıştı. Anayasal hükümet ile bu dönüşümün tedricen gerçekleşeceğini umuyorlardı. Halbuki toplumsal bir devrim, yalnızca egemeni iktidardan yoksun bırakmakla yetinmez; eski devlet aygıtının imhası ve yeni devlet aygıtlarının zahmetli bir sürecin sonunda kurulması zorunludur. Bu anlamda İttihatçılar, 1908 Devrimi ile eski egemen sınıfları iktidardan tamamen yoksun bırakmamıştı, bunun neticesini ise 31 Mart karşı-devriminde görmüşlerdi. Bu nedenle İttihatçılar, eski egemen sınıfların güçlerini koruduğuna ve bu anayasal rejimle kültürel devrimin olamayacağına kanaat getirmişti (Kahraman, 2008:128).

Siyasal nevroitizmle desteklenen coşkun iradecilik, güç istenciyle birleşir (Bora, 2021:126) ve devrim yeni bir aşamaya geçince stratejide değişiklik meydana gelir. Bu anlamda strateji değişmez ama taktik, stratejinin bir parçası olduğundan değişir (Stalin, 2017: 53-55). Dolayısıyla İttihatçılar için coşkun iradeciliğin güç istenciyle birleşmesinin yeni uğrağının adı, *Bonopartist hükümet darbesi uğrağı* olmuştur. Bu durum, geç modernleşmenin/kapitalizmin, devleti kurtarmak için siyasal nevroitizmin bir semptomu olarak güç istencinin jakoben teoriyle birleşmesi ve siyasal praksise geçişidir. Marx ve Engels'in kapitalist bir toplumdaki rejim biçimini tanımlamak için kullandıkları *Bonopartistizm*, toplumdaki yönetici sınıfın (burjuvazinin) kendi iktidarını artık anayasal ve parlamenter yollarla sürdüremediği, buna karşılık işçi sınıfının da kendi hegemonyasını kuramadığı, yani iktidarı emekçinin alamadığı ama burjuvazinin de alacak kadar güçlenmediği bir ortamda siyasal gücün/iktidarın asker-sivil bürokrasi tarafından devralındığı bir rejimin adıdır (Hür, 2015). Bu kavram, birbiriyle iktidar savaşı içinde bulunan sınıfların her birinin diğerini yakın biçimde dengelediği için devlet gücü, adeta havada asılı kalmakta ve bir hükümet darbesiyle (*coup d'etat*) havada asılı kalmış devlet gücünün yönetici sınıf tarafından zorla ele geçirilerek diktatoryal bir yönetime geçilmesini ifade etmektedir (Marksist Düşünce Sözlüğü, 2012:65).

Bu durumun bir yansıması olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda, 31 Mart Olayı sonrasında ordu içindeki gücüne güvenen iktidar bloğunun, 1911 yılı itibarıyla hem Osmanlı politik toplum uğrağında iktidar-muhalefet ilişkilerinin iktidar pratiğinin değişmesi sonucu muhalefet hareketlerinin doğması (*Hürriyet ve İtilaf Fırkası*) hem de ordunun monolitik bir kurum olmadığı (bütünüyle İttihatçı olmadığı) ve içinde İttihat ve Terakki yönetimine muhalefet eden (*Halaskar Zabitan/Kurtarıcı Subaylar Grubu*) bir grubun çıkmasıyla birlikte politik toplum uğrağındaki hegemonyası zayıflamaya başlamıştır. İttihatçılar, toplumsal yönetim yetisini ve iktidar araçlarını kaybettiği ve bu araçların legal yollarla tekrar kazanılmasında yetersiz kaldığı bir denklik durumunda (İttihat ve Terakki'nin 1912 yılında iktidarı kısa süreliğine kaybetmesi), önce Balkan Harbi'nin yenilgisini bahane ederek siyasal nevroitik yönlerinin açığa çıktığı *Babialı Baskını (coup d'etat/1913)* aracılığıyla Osmanlı devlet yönetimini zorla ele geçirmiş ve ardından birkaç ay içinde de (Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine) tek parti diktatoryasını ilan etmiştir. Yani İttihatçıların hegemonya krizine tepkisi siyasal nevroitik bir ittihatçı diktatörlük olmuştur (Türe, 2010:57-80).

4.2. Siyasal Nevrotizmin Egemenliği Doğrudan Fethi: Devletparlık ve Kendini Yok Ediş Momenti

"Diktatorya, devletin devrim ya da karşı-devrim sırasında büründüğü geçici bir biçimdir. Hiçbir yasayla bağlı olmayan bastırıcı zor, devrimci ya da karşı-devrimci devlet terörizmi"dir (Somer, 1993:37-53). Devlet mekanizmasını bütünüyle ele geçiren ve ardından tüm muhalefeti bastıran İttihatçılar, Bonapartist bir hükümet darbesiyle politik toplum uğrağında egemenliğe genel rıza (hegemonya) olmadan ulaşmışlar ve kısa bir süre sonra da devrimci bir diktatorya dönemine geçmişlerdir. İttihatçıların bu konumu ile, nihai hedefi sosyalist bir toplum oluşturmak olan, devletin aşırı güçlü olduğu, siyasal yapıya, yeni devlet tipinin örgütlenmesine, hükümet biçimine, siyasal rejime ve siyasal dinamığe karşılık gelen devrimci bir devlet terörizmini ve hegemonyasız (rızasız) egemenliği ifade eden Marksizm'deki devlet biçimi olan proletarya diktatörlüğü arasında bir analogi kurulabilir. Çünkü İttihatçıların Osmanlı'da kurdukları bu siyasal rejim, dar anlamda devletin zor gücüyle ele geçirilmesine ve politik toplumda egemenliğin rıza olmadan elde edilmesine dayanmaktadır.

Bu anlamda, İttihatçı/devrimci diktatoryanın, devlet biçimi olarak proletarya diktatörlüğüne benzediği ikinci yön, Gramsci'nin *devlettetaparlık* (statolattary) dönemi olarak, İttihatçıların ise *kutsal devlet/baba devlet* biçiminde kavramsallaştırdığı, kültürel devrimin yapılabilmesi ve toplumun buna hazırlanması anlamında devletin aşırı kutsanması ve güçlendirilmesidir. Bu açıdan, 1913-1918 arasındaki İttihatçı diktatörlüğüne, devletin aşırı güçlendirildiği ve kutsandığı devlettetaparlık dönemi demek yanlış olmayacaktır. Kemalizm'e de 1925-1950 yılları arasında esin kaynağı olacak olan bu dönemde İttihatçılar, halkın iradesine inanmadıkları ve güvenmedikleri için toplumun büyük çoğunluğunu potansiyel tehlike olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı, Gramscian anlamda hegemonik bir yönetici sınıf olmak ve istenilen toplumu yaratmak amacıyla aşırı güçlendirilmiş devletin zor aygıtıyla toplumsal mühendisliğe soyunulmuş, insanları kendi dünya görüşlerindeki şablona göre, tıpkı Sovyetler Birliği'nin siyaseti ile paralellik arz edecek şekilde tanzim etmek ve topluma yeni bir *yüklenilmiş bilinç* kazandırmak için politik toplum uğrağı aygıtları kullanılmıştır (Ünal, 2019:5-16).

Diğer bir ifadeyle, kendilerini *Ruh-i Devlet* (devletin ruhu) olarak gören ve iktidara tapan siyasal nevrotik tarihsel blokun (İttihatçıların) 1913 Bonapartist hükümet darbesiyle politik toplum uğrağında egemenlik fethedilmiş ve Leninist anlamda İttihatçı hegemonyası (politik-militer diktatörlük) ve iradeciliği son noktasına varmıştır. Bu tarihten sonra İttihatçılar, yukarıdan aşağıya toplumsal mühendislik perspektifiyle dernekler ve kendilerine bağlı oluşumlar kurarak, kendi ideolojilerine uygun bir sivil toplum inşa süreci başlatmışlardır. Çünkü hiçbir toplumsal sınıf, egemenliğini salt zor kullanarak ve baskıya dayanarak gerçekleştiremez. Daha doğrusu kısmen gerçekleştirebilse de kitleler üzerindeki zor gücüne dayanan hegemonyasını uzun süre koruyamaz. Hegemonyanın korunabilmesi/sürdürebilmesi için aynı zamanda kitlelerin bu egemenliği ve onu kuran düzeni onaylaması gerekmektedir (Öngen, 1997:9-29).

Bu noktada Balkan Savaşları, fikrinsel dönüşümlerinde, İttihatçıların Rum ve Ermenilerle ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuş ve bu nedenle İttihatçılar, 1913-1918 arası devrimci diktatorya/devlettetaparlık döneminde, politik toplum uğrağı kurumlarının zor aygıtını (özellikle *Teşkilat-ı Mahsusa*) yeni bir hegemonik ideolojiyi (milliyetçilik, Türkçülük) kurmak için kullanmışlardır. Bu sonuç İttihatçıların, “devlet nasıl kurtulur” sorusuna, Osmanlı İmparatorluğu'nun ancak bir ittihatçı diktatörlüğü altında bir arada tutulabileceği biçiminde verdikleri cevaptı.

Ne var ki, her siyasal nevrotik bir bilincin kendi içinde kendini yok eden bir momenti barındırdığı daha önce belirtilmişti. Söz konusu olgusal durum, ittihatçılar için de geçerli olmuştur. İttihatçıların sahip olduğu kendi içinde gerçeklik oluşturan (gerçeklik ile hayalcilik arasındaki ince çizgi üzerine inşa ettikleri gerçeklik) irrasyonelliğin ve otoriterliğin bir yansıması olan siyasal nevrotizmin coşkun iradecilikle ve irredentist (yayılmacı) güç istenciyle birleşmesi (Pan-Türkizm, Turancılık), ittihatçıların Birinci Dünya Savaşı'na girmesine ve kendi sonlarını hazırlamasına yol açmıştır. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir ittihatçı diktatörlüğü altında devlettetaparlık dönemini her ne kadar mümkün kılmış olsa da, savaşın sonunda Osmanlı İmparatorluğu yenilince devlettetaparlık dönemi kısa ömürlü olmuş ve İttihatçılık ideolojisinin iradeciliğinin de sınırlarına ulaşmasına neden olmuştur.

Diğer bir ifadeyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını ancak ittihatçı diktatörlüğü altında varlığını sürdürebileceğini ve devlettetaparlık ile ancak yeni bir ulus yaratabileceğini varsayan siyasal nevrotik İttihatçılık ideolojisi, savaşın kaybedilmesiyle bu amaçlarına kısmen (devlet kurtarılamamış ama yeni ulusun altyapısı hazırlanmıştır) ulaşmıştır. Ancak Milli Mücadeleye temel oluşturacak şekilde, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın, savaşın kaybedileceğinin açık bir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1-5 Kasım 1918 tarihleri arasında son kongresini toplamıştır. Bu kongrede, ‘İttihat ve Terakki Cemiyeti kendini feshederek siyasal yaşamdan kesin olarak çekilmeli’ ya da ‘İttihat ve Terakki programı ile siyasal sabıkası olmayan, yıpranmamış isimler ile yeni bir parti kurulmalı’ biçiminde iki tez ortaya atılmıştır. Buradaki amaç, İttihat ve Terakki *mefsu* (feshedilmiş) sayılması, ancak biçim değiştirerek aynı “öz”le başka bir siyasal partiye dönüşmesidir. Bu tezlerden ikincisi kabul görmüş ve 5 Kasım 1918 tarihi itibarıyla tarihsel blokun ilk ideolojik siyasal organı olan İttihat ve Terakki adı hukuken tarihe karışmıştır. Buna karşın, söz konusu bu ikinci önerinin kabul edilmesiyle birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Anadolu ve Trakya'daki şubeleri ve kulüpleri fiilen çalışmaya devam etmişlerdir (Tunaya, 1989: 552-555). Bu durum ise, siyasal nevrotik İttihatçıların, Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesinde ve yönetilmesinde önemli roller üstlenmesini sağlamıştır. Ne var ki kendisi de bir İttihatçı olan Mustafa Kemal önderliğindeki Kemalist kadronun, Milli Mücadele sürecinde tarihsel blok içinde gücü ele geçirmesi ve onu dönüştürmesi sonucunda, tarihsel blok bir paradigma değişimine gitmiş, diyalektik bir süreklilik içinde ve nitel bir sıçramayla son kertede ittihatçılıktan post-ittihatçılık da diyebileceğimiz Kemalizm'e geçiş yapmıştır. Bu geçişin olmasıyla birlikte geçişe direnen siyasal nevrotik ittihatçılar, Kemalistler tarafından, ilk önce Birinci Meclis'in yenilenmesi sürecinde, ama özellikle 1926 *İzmir Suikastı Davası* ile kesin bir şekilde tasfiye edilmiş ve Tarihsel Blok'un önderliği, çoğu eski İttihatçılardan devşirilen Kemalist kadrolara geçmiştir.

5. SONUÇ

19. yüzyılda Osmanlı politik toplum formasyonunda “bu devlet nasıl kurtarılır” histerisinin yarattığı bir semptom sonucu ortaya çıkan İttihatçılık ideolojisi, daha çok politik toplum uğrağı kurumlarında yer edinen asker ve sivil bürokrasi ve onlara eklenen aydınlar tarafından savunulmuştur. Soyut düzlemde somut düzleme 1889’da İttihad-ı Osmani (ilerleyen süreçte İttihat ve Terakki) Cemiyeti ile geçen bu ideoloji, siyasal libidonal yapısı gereği kuruluşunun ilk aşamalarından itibaren güç istencinin merkezi olmuştur. İttihatçılık ideolojisinin bu güç istencine yönelik siyasal nevrotik yapısı, Cemiyet’in örgütsel yapısına ve örgüt mensuplarının eylemlerine sirayet etmiştir. İktidar stratejisini doğrudan doğruya politik toplum uğrağını fethetmek üzerine inşa eden İttihatçılık ideolojisi, bunun gereği olarak her türlü yöntem ve aracı (1908 Devrimi, 1909 seçimleri, 31 Mart Olayı ve sonrasındaki gelişmeler, 1912 seçimleri ve en nihayet 1913 Bab-ı Ali Baskını) kullanmıştır. İktidarı elde edince ise özellikle muhalifler üzerinde her türlü sindirme eylemine (muhalefet partilerinin, derneklerinin, gazetelerinin kapatılması, muhalif siyasetçi, yazar, entelektüel vb. isimlerin tutuklanması/cezalandırılması gibi) girişmiştir. Öte yandan modernleşmeci ve jacoben (halk için halka rağmen) zihniyetlerinin bir gereği olarak, toplumu milliyetçilik/Türkçülük ideolojisi temelinde birleştirmeyi ve dönüştürmeyi de amaçlamışlardır. Neticede ise İttihatçılık, siyasal nevrotik Nazizm ile benzer bir son yaşamıştır. Kendi içinde kendisini yok edici bir moment taşıyan her siyasal nevrotik ideoloji gibi İttihatçılık ideolojisi de kendi sonunu hazırlamıştır. Dahası İttihatçıların devleti korumak için izledikleri strateji, imparatorluğun kendi iktidarları altında son bulmasına sebebiyet vermiştir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2006). *Eleştiri Toplum Üzerine Yazılar*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akal, E. (2021). *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ve Bolşevikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşin, S.(2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki (8 Baskı)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Anderson, P. (1988). *Antonio Gramsci Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Belge, M.(2012). *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (Düz: Ahmet Kuyaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bora, T. (2021). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bottomore, T. (Ed.).(2012). *Marksist Düşünce Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brandist, C. (2013). Gramsci ve Rus Marksizm’inde Hegemonya. *Felsefelogos Dergisi*. Sayı; 48, s. 69-76.
- Çeğin, G. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde Rejimin Militarist Özerkliği.G. Çeğin ve İ.Şirin(Der.) *Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları* içinde (31-54). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çulhaoğlu, M. (2016). *Tarih, Türkiye, Sosyalizm Bir Mirasın Güncelliği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Forgacs, D. (2010). *Gramsci Kitabı Seçme yazılar*. Ankara: Dipnot yayınları.
- Georgen, F (1986). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura 1876-1935*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Georgen, F (2007). Birde Adalet: Jön-Türkler ve Fransız Devrimi (çev: Ö. Adadağ). *Muhafazakar Düşünce Dergisi*. Sayı: 11, s. 175-184.
- Hanioğlu, M.Ş. (2009). İttihatçılık. *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt: 9* İçinde (249-258). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hekimoğlu, C. (1987). Hangi İnsan?. *Gelenek Dergisi*, Sayı: 6. (<https://gelenek.org/hangi-insan/> Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- Hobsbawn, E. J.(2009). *Fransız Devrimi'ne Bakış* (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hür, A. (2015). Bonapartizm, Yeni Osmanlılar ve Paris Komünü. *Radikal Gazetesi*. (<https://www.marmarayerelhaber.com/Ayse-HUR/37025-Bonapartizm-Yeni-Osmanlilar-ve-Paris-Komunu> Erişim Tarihi 30.06.2022)
- Kahraman, H.B. (2008). *Türk siyasetinin Yapısal Analizi I*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Keleş, H. ve Şahin Erol, A.N(2015). Tarih Öğretiminde Analoji Yöntemi. e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2(2), s.55-65.

23. Koestler, A. (1980). *Die Armut der Psychologie. Der Mensch als Opfer des Versuchs, Irrationalem Verhalten mit rationalen Methoden beizukommen*. Bern und München: Scherz.
24. Laclau, E. ve Mouffe, C. (1992). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. İstanbul: Birikim Yayınları.
25. Mardin, Ş. (2007). *Jön Türklerin Siyasi fikirleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
26. Öngen, T. (1997). Kriz ve Burjuvazinin İkilemi. *Marksizm ve Gelecek Dergisi*, 1997 Bahar, s. 9-29.
27. Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. Ankara: Savaş Yayınları.
28. Ransome, P. (2011). *Antonio Gramsci yeni Bir Giriş*. Ankara: Dipnot Yayınları.
29. Satlıgan, N. (1989). Murat Belge'de Devlet, Hegemonya ve Cebir. *Marksizm ve Gelecek Dergisi*, Sayı: 1, s. 123-131.
30. Somer, K. (1993). Proletarya diktatorası ve Marksizm. *Marksizm ve Gelecek Dergisi*, Sayı:1(6), s. 37-53
31. Soyer, C. (2020), *Marksizm ve siyaset*. İstanbul: Yordam Kitap.
32. Stalin, J.V. (2017). *Strateji ve Taktik (çev. A. Fırat)*. İstanbul: Kor Kitap.
33. Timur, T. (1996). İktisadi Kalkınma, siyasal Rejimler ve Demokrasi Krizleri. *Marksizm ve Gelecek Dergisi*, 1996 Kış s. 21-62.
34. Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler -İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918. Cil: I*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
35. Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasal Partiler -İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın Bir Partinin Tarihi C., Cilt: III*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
36. Türe, C. F. (2010), Hürriyet ve İtilaf Fırkası "İlk Muhalefet Odağı. T. Uzun (Ed.). *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler İçinde* (57-80). İstanbul: Orion Yayınları.
37. Türe, İ. (2010). İttihat ve Terakki Fırkası Osmanlı'da İlk Siyasal Parti. T. Uzun (Ed.). *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler İçinde* (31-56). İstanbul: Orion Yayınları.
38. Ünal, M. A. (2019). Devlet Baba Geleneği ve Hakimiyet-i Milliye. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 38, s.5-16.
39. Yetiş M. (2012), Hegemonya. G. Atılğan, E.A. AYTEKİN (Haz.) *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler Disiplinler Arası İlişkiler* içinde (87-98). İstanbul: Yordam Kitap.